

12 июнь - Россейни кюню

Байрам кюн, никкола (июнь), 11, 2021 жыл

№69 (20958)

ЗАМАН

Газета издается на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К. Коквну Россейни кюню бла АЛГЫШЛАУ

Багъалы жерлешлерим!

Сизни Россейни кюню бла жюрегимден кызыу алгышлайма!
Бу битеумиллет байрам бизге кыралыбызны халкъларыны тарых жоллары бир болганын, Россейни махтаулу тарыхыны сыйлылыгын, шендююгю жетишимлерини да мағаналылыкларынын толу сезерге онг береди. Ол бизни эсибизни инсанлыкны, бир ниетлиликни бла Ата журтха сиймекликни ёмюрледен бери тёлуден-тёлуге ёте келген бек багъалы хазналарына бурады. Хар бирибизни борчубуз – Туугъан жерибизни деменгиллигин, кючлююгюн сакълауду, керелеуду, аны жарыкъ келир заманы ючюн арымай-талмай урунууду.

Ата журтха сиймеклик, бирлик эмда биригулюк не заманда да бизге аллыбызда тюбеген тыйгычладан ётерге, не тюрлю кыйынлыклары да хорларга болушхандыла. Бирге болсак, кыралны айнуун, кёп миллетли Россейни халкъларыны жашнауларын, ырахатлыкны да жалчытырга кюлубуздан келмей къалмазлыгына ишексизме. Жюрегими теренинден сизни алгышлай, кийик саулукъ, мамырлыкъ, тынчлыкълы жашау тежейме!

БАЙРАМ

Кёп миллетли кыралда адамланы биригдирген, халкъланы арасында шүёхлукъну кючлеген кыуанч

Хар кыралны да тарыхын, айнуун белгилеген баш байрамлары барды – инсанланы туугъан журтлары ючюн ёхтемлендирген, патриот сезимле туудургъан. Россейде аллай кыуанч 12 июньда белгиленеди –Россейни жалынчакъсызлыгыны кюнюнде.

БУ КЮН НЕК САЙЛАННАНДЫ?

1990 жылда 12 июньда Россейни жалынчакъсызлыгыны юсюнден декларация кючюне киргенди. Ол а кыралны жангы политика мурдорда айнууна жол ачханды. Экинчи жыл а бу кюнде РФ-ни биринчи президентин айрыула бардырылгандыла. Халкъ, ачыкъ кюл кётюрюп, жангы кыралда жашаргъа сийгенин билдиргенди. Бу кыулулукъга уа Борис Ельцин айрылган эди.

1990 жылда 12 июньда халкъ депутатланы биринчи съездинде Россейни жалынчакъсызлыгыны юсюнден декларация кыбыл кёрюледи. Анда РФ-ни Конституцияны баш кырал закон болганы тохташдырылганды. Дагыда хар инсанны праволарына бла эркинликлерине гарантия бериледи. 90-чы жылла кыйын, кыуаугалы кезиу болганды. Аны ючюн кырал инсаларына там-

благъы кюнге ышанулулукъ берирге сийгенди.

1994 жылгъа дерри 12 июнь байрамча белгиленмегенди. Ол жыл а Россейни президентини Указы бла ол байрамгъа бурулганды эмда солуу кюн болганды.

Не букъдурлугъу барды, ал кезиуде бу кыуанчча кёз кырам бирча болмаганды. Бирле аны СССР чачылганын белгисине санагандыла. Алай, кертисин айтханда, кыралны политика мурдорун алышуу жумушла ары дерри башлангандыла, совет кыралны оноучулары власть полномочиялары асламын жеринде органлагъа берген эдиле. Россейни низамсызлыкъдан сакълар мурат бла РСФСР-ни оноучулары властыны кеси кюлуна алгандыла. Алай аны бла бирге союз республикалагъа андан ары айнууну жолларын сайларгъа онг берилгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Правительстволу комиссия

Регионлада юйлеге хакъсыз газ тартыуну планы сюзюлгенди

КъМР-ни Башчысы Казбек Коквн Регионланы айнытуу жаны бла правительстволу комиссияны РФ-ни Правительствосуну Председателини орунбасары Марат Хуснуллинни башчылыгы бла бардырылган жыйылыуна кыатышханды.

Кенгешде Россейни Президентини адамланы юйлерине хакъсыз газ тартыуну юсюнден буйругъун регионлада толтурууну планы, Россей Федерацияда газ бла жалчытыуну юсюнден законнга кийирилген тюзетиуле сюзюлгенди. Законнга кёре, «ахыр милягъа» - юйден газ быргыгъа дерри жол узунлугъуна отлукъну тартыу кыралны боюнндады.

РФ-ни Правительствосу тийишли норматив актла жарашдыра турады. Газификацияны бир операторну институту сингдириледи. Анга «Газпром-ну» неда аны компаниясын тийишли кёргенди. Субъектле уа кёк отлукъдан кыаллай бир керек болганын кеслери тергерге керекди. Газификацияны регион программалары ма анга кёре кыраллыкдыла.

Алгъаракълада Санкт-Петербургда Казбек Коквну «Газпром межрегионгаз» ООО-ну генеральный директору Сергей Густов бла ишти тюр-

бешиуу болганды. Анда сёз регионда кыошакъ халда газ тартыуну юсюнден барганды. Къабарты-Малкъарда беш мингден артыкъ юйю отлукъ бла жалчытырга керекди. Бу ишни быйыл ноябрьде башларгъа белгиленеди. Анга 600 миллион сом чакълы кыораттыллыкды.

Правительстволу комиссияны жыйылыуна дагыда «Жашау журтла эмда шахар болум» миллет проектеде белгиленген ишлени тамамлауну онглары да сюзюлгенди.

Къабарты-Малкъарда быйыл жашау журтладан 513 минг квадрат метри хайырланьрга бериллики. Кёп фатарлы 64 юй ишлене турадыла. Ол проектни чеклеринде 2022-2023 жыллада Нальчикде энчи иели юйле ишленген беш микро-районда таза суу бла жалчытыуучу, кир суула барыуучу инженер системаланы кырулушларын бардырырга белгиленеди.

КъМР-ни Башчысыны бла
Правительствосуну
пресс-службасы.

Жазылуу - 2021

«Заман» – тилибизни билиуню эмда бирчалыгыбызны сезиуню себеби

Сыйлы жамауат!

Ахыргы кезиуде жерлешлерибиз тюрлю-тюрлю тюбешууде, жыйылыуда бир жарсыуларын ишексиз айтмай кыймайдыла. Аны кибик кыайгырыуларыны юсюнден окуучуларыбыз да бизге жазганлай, билдиргенлей турадыла. Аланы боюн алай бек тынгысызландыргъан неди десегиз, сабийлени, туудукъланы ана тилибизде сёлеше билмеу, ариу адетлерибизни оюмсуз артха тюртюрю.

Ол кертиди, ол сагышландырады. Бу халны тюзетир ючюн кёп мадар барды. Аладан бири – ана тилибизде чыккъан газетте жазылуу. Аны хар таулу юйюрге болууу, кёрюнуу, анда басмаланган материалланы биргелей окуу, сюзюу айтып айталмаза улуу мағананы тутады. Алайды да, тарыгып, инжилип айланмайыкъ да, болган затларыбызны – газетибизни, журналларыбызны, театрыбызны, китапланы, радиону, телевиденияны да уста хайырланьрга юйренейик.

Асанланы Кулина, КъМР-ни искусстволарыны сыйлы кыулулукъчусу.

«ЗАМАН» газетни редакциясы.

Кёп миллетли кыралда адамланы бирикдирген, халкъланы арасында шуёхлукъну кючлеген кыуанч

Ахыры.

Аллы 1-чи бетдеди.

Башхала уа аны патриот эм тарых магъанасын ангыламагъандыла. Анга жаланда энтта бир солуу кюннече кырагъандыла. Алай жылла озгъаны бла халкъланы да оюму торленгенди. Жалынчакъсызлыкъланы юсюнден декларация кыбыл керюлген кюн патриотизмни белгисине бурулгъанды.

Шёндюгю ат – Россейни кюню – деп байрамга 1998 жылда Россейни Президентини башламчылыкълары бла берилгенди. Алай ол кырал даражада жаланда төрт жылдан кыбыл керюлгенди.

2001 жылда уа РФ-ни Президентини Владимир Путин декларация кыралны жалынчакъсызлыкъланы сакълауда баш магъананы тутханын белгилегенди. Ол кыралны баш байлыкълары адамла болгъанларын да айтханды.

КЪАЛАЙ БАЙРАМЛАНАДЫ

Бюгонлюкде бу жаш кырал байрам Ата журтубуз ючюн ёхтемликни, патриотлукъну белгисине бурулгъанды. Шёндюгю политика болумда инсанланы Россейни сейрлерин сакълау, аны даражасын кыоруула иннет бирикдиргенди. Ёсюп келген тёлю патриот сезимледе юйретиледи. Хар инсанд да кыралны келир жашауу, айныуу ючюн жууаппылыкъларын ангылайдыла.

Алай бла уа кыралны хар шахарында да адамла кёлери кётюрюлюп, концертлеге, кыуанчлагъа кыатышдыла. Регионла бу кюнге атап, торлю-торлю рекордла тохташдырадыла. Кремльде уа байрамны жоралап, кеслерини

сфераларында артыкда уллу жетишим болдургъанланы саугъалау төреге бурулгъанды.

Сёзге, 12 июньда РФ-ни кырал саугъаланы беруи төре 1995 жылда туугъанды. Ал кезиуде адабиятта эм искусствода артыкда жетишимле белгилене эдиле ол кюн. 2005 жылдан бери уа илмуда, гуманитар иште, технологиялада айырмалыла Кремльде саугъаланадыла.

Алай төрелени асламы уа Россейни байрагын сыйлау бла байламдыла. 2007 жылдан бери «Россейли триколор» деген акция бардырылады. Жаш адамла кыралны битеу регионларында да байракъга ушаш этилген ленталаны юлешедиле.

Алгъаракълада Грозныйде 16 минг адам бирге жыйылып, кыралында акъ, кёк эм кызыл шарлары бла кыуанчлагъа юлешинип, шахарны ара майда-нында РФ-ни кырал байрагын кырагъандыла.

Черкесскде уа барабанлада сокъгъан кызыланы ансамблини концертинден сора жаш адамла шахарны Киров атлы орамындан Первомайскийге дери 30-метрлик байракъланы элтгендиле. Владикавказда РФ-ни кырал байрагын шахарны юсю бла самолётда учургъандыла.

Сейр акцияны Ингушетияда да бардыргъандыла. Анда волонтёрла 100-метрлик триколорну Магасда Келишиулюкно 100-метрлик кыаласына кётюргендиле. Ол а Шимал Кавказда бек бийик кыала болгъанын айтырчады, ол миллет бирликни белгисине саналады.

КЪМР-НИ ЖАЛЫНЧАКЪСЫЗЛЫКЪ

Россейни жалынчакъсызлыкъланы юсюнден декларация кыбыл керюлгени бла

кыралны субьектлеринде да быллай башламчылыкълар этиледиле, ол санда Шимал Кавказда да. Къабарты-Малкъарны законла чыгаруучу баш органы 1990 жылда 27 августда «КЪМАССР-ни кырал суверенитетини декларациясыны проектин юсюнден» бегимни кыбыл кёргенди. Ызы бла ол жамауат тинтиулеге берилгенди.

Аны бла бирге уа жамауат организациялагъа кеслерини проектлерин кёрюзюп, аланы республикалы газетледе басмалагъандыла. Ол а миллетлени ишлери бла байламлы кымылдаула, бела тургъан торлениулеге кёз кырамларын ачык этерге, аны бла бирге уа республикада ол кезиуде болгъан этнополитика жумушлары ангыларга онг бергенди.

Алай бла декларацияны бирненча проекти хазырланганды. Сёзге, «Адыгэ Хасэ» жарашдыргъан документде Къабарты-Малкъарга автоном даражаны орунуна союз республикага айландырырга кереклиси белгиленгенди. Кырал власть халкъланы кыолунда болгъаны, законну аллында хар адам да миллетине, динине, кыолайлыкъларына, билимине да кырамай, законну аллында тенг болгъаны да жазылгъан эди.

Малкъар халкъланы «Тёре» миллет-политика организациясны кёрюзгъен документде уа Къабарты бла Малкъар энчи федерал республикалача айнырга кереклиси тохташдырылгъан эди. Дагыда власть халкъланы кыолунда болгъанын жазылгъанды. Халкъланы атындан сёлеширге эркинлик Баш Советге берилгенди, ол кеси

уа эки палатадан кыралырга кереклиси да тохташдырылгъанды декларацияда. Аладан бирине депутатла бир мандатлы округлада айырылгъанлары жазылгъанды. Ёкинчисине уа Къабартыны бла Малкъарны келечилери тенгликни мурдорунда киррге кереклиси да белгиленгенди.

Декларацияны проектин славян халкъланы биригиулеринде да кёрюзгъенди.

Бир онуугъа келир мурат бла 1990 жылда 21 сентябрде РСФСР-ни бла КЪМАССР-ни халкъ депутатлары, «Адыгэ Хасэ», «Тёре», «Славяне» миллет организациялары келечилери бирге тубшендиле. Жыйылуугъа кыатышханла республиканы кырал кыралыууну сорууларын жалаанда хар миллетни да сейрлерини сакълансала тамамланылыкъларын белгиленгендиле.

1991 жылда 31 январьда «Къабарты-Малкъарны кырал суверенитетини юсюнден декларация» кыбыл керюледи.

Алай бла Россейни кюнюча байрамла кёп миллетли кыралда адамланы биригирге, халкъланы арасында шуёхлукъну кючлерге чакъырадыла. Ол бизни энчиликлерибизни, миллет сезимибизни сакъларга, айнытырга да онг берилгенин белгисиди. Шёндюгю дунияда, тыш кыралла бизге кыажу болгъан, кыралыбыз кюч алып, аягълары юсюне болуп баргъанын сыймей, бизге чырмаула этилген заманда уа байрамны магъанасы бютюнда ёсгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырагъанды.

Алгышпау

«Жангы муратлагъа бла жетишимлеге жетерге талпынууугъуз бир заманда да таркыймасын!»

Къабарты-Малкъарны багалы жамауаты эмда хурметли кыоактары! Сизни Россейни кюню бла алгышлайма!

Россейни кюню – ол Ата журтха сыймекликни, аны хурметлеуно, миллет бирликни белгисиди. Ол биз сыйген, жашаган эм урунган, ююрле кырагъан, сабийле ёсдюрген демениги кыралыбызны байрамыды. Аны шёндюгю эм келир заманы да бизни бирге этген мадарларыбызга, билим эмда чыгармачылыкъларыбызга керюлгенине кёре боллукъду.

Россейни кюню аны бирлигиндеди. Келишиулюкде жашарга, кыошуланы кёз кырамларын, ала багалы кёрген хазналаны хурметлерге, тюз ниетли урунурга, барыбызны да бир юй-юбюню кыаты сакъларга – ма олу Къабарты-Малкъарны бла Россейни жашнаууну мурдору.

Бу жарык кюн хар кимге да биз Россейли болгъаныбыз бла ёхтемленирин тежерге сюеме. Хар адам да азатлыкъланы насыбын сынасын, жамауатха хурметли жүрюгенин, анга кереклиси да сезгенлей турсун! Огъурлулукъ, жан аурутуу эм адамлыкъ бек баш ышанла болгъанлай кыалсынла!

Сизни Жамауат палатаны атындан, кесим энчи да алгышлай, кийик саулуукъ, монлукъ, ырахатлыкъ да тежейме! Хар биригизинде келир заманыбыз жарык, насыплы болсун! Кюч-кыоруу сизден кетмисин, жангы муратлагъа бла жетишимлеге жетерге талпынууугъуз таркыймасын!

Хазратали БЕРДОВ,
КЪМР-ни Жамауат палатасыны председатели.

ЭКСПЕРТ СОВЕТ

Абыннганланы жамауат жашаууга кыайтарыу – социал магъаналы жумушду

Тюнене КЪМР-де Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйде Эксперт советни жыйылууунда Россейни омбудсменлерини Координация советини ишини эсеплери сюзюлгендиле. Сёз сюдню онуу бла жууапха тартылгъанланы эркин болгъандан сора социал, урунуу жумушларын тамамлау, аланы жамауат жашаууга кыайтарыу жаны бла мадарланы юслеринден да баргъанды.

Кенгешни Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный **Зумакулланы Борис** бардыргъанды. Аны ишине КЪМР-ни Башчысыны Администрациясында Ич политика жаны бла управленианы таматасы **Артём Кажаев**, республиканы урунуу эм социал кыоруула министри **Асанланы Алим**, КЪМР-ни Айырыу комиссиясыны таматасы **Вячеслав Гешев**, РФ-ни ФСИН-ини КЪМР-де Управлениасыны таматасы **Аслан Лихов**, КЪМР-де МВД-ны жамауат кыоркууусулукъну жалчытуу жаны бла полициясыны таматасыны орунбасары **Роберт Кереефов** да кыатышхандыла.

Зумакулланы Борис советни бирненча келечиси ауушханларын айтханды, ызы бла жангы экспертлени атларын белгиле этгенди. Алай бла советни кыуумуна республиканы муфтийи **Хазратали**

Дзасежев, КЪМР-ни сыйлы юристи **Таукенланы Мустафа**, кёп жылланы прокуратурада ишлеген **Мызыланы Магомед** кыошулгъандыла.

Андан сора повестканы сюзюу башланганды. Зумакулланы Борисни айтханына кёре, Россейде адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйлени Координация советини кенгешни Красноярск крайда майны ахырында бардырылгъанды. Анда сюдню онууу бла жууапха тартылып эркин болгъан-

ланы жамауат жашаууга синдириуно амаллары сюзюлгендиле. Бу регион да бошдан сайланмагъанды. Бюгонлюкде Красноярск крайны бла Татарстанны бу жаны бла сынаулары уллуду, ахшы торлениуле да бардыла.

Ол кенгешде федерал омбудсмен **Татьяна Москалькова** докладында башлары сюдлюк болгъанланы жамауат жашаууга кыайтарыу, алагда юйюрлери бла байламлыкъланы кыуаргъа, иш, жашау журт бла жалчытыууга себеплик этиу

социал магъаналы жумуш болгъанын чертгенди. Красноярск крайны юлгюге келтиргенди. Анда энчи арала кыралгъандыла. Аланы ишлерин жалчытыууга ахча бюджеттен бёлунеди. Тутмакъдан чыкъланла алада болжаллы халда жашарга боллукъдула.

Жыйылууда кыралда башлары сюдлюк болгъанланы 30 проценти кыайтарыу аманлыкълары этгенлерине эс бурулгъанды. Алай Красноярск крайда уа тарихле андан кыайда аздыла – 6 процент. Аны эсге алып, Координация совет регионлада власть органлагъа, жамауат организациялагъа крайны сынауун регионлада синдириуу жаны бла эсгертиуле этгенди.

Зумакулланы Борис сюзюлген иш Къабарты-Малкъарга да магъаналы болгъанын чертгенди. Ол билдиргенча, 2021 жылда 31 мартда болгъан тарихлеге кёре, эсепде тутулуп чыкълан 2218 адам турадыла. «Дагыда 2005 жылда Нальчикте чабыуулукъларга кыатышханла, экстремизм бла байламлы аманлыкълар ючюн жууапха тартылгъанла да эркин болуп, республикага кыайтып башлагъанларын да эсге алырга тийишлиди», деп кыошханды ол.

Ахыры 4-чю бетдеди.

- Казим Каллетович, сиз республикада тил культурагызга кыяллы багга берисиз?

- Жарсыуга, малкыр тилни таркыча барганы барыбызга да баямды. Тилибиз сау кыада, миллет да барды, ол кыруу, бизни халк этген бек магъаналы кюч жок боллукду. Ёмюрледен келген жырларыбызны аңгылаган бир инсан кыалмаса, жомактарыбызны, тауруларыбызны, халк поэзияны, Казимни, Кыайсыны, Танзиланы эм башка поэтерибизни, Төпеланы Алимни, Толгурланы Зейтуну эм башка халаны чыгармаларын окурга адам болмаса, биз таулу халк деген атны сакъапалыкбызмы?

Тил битеу миллетте да халк төрөлени, адетлени, ызыны – кылыкны юйреткен кючдө, анда көп ёмюрлени сынаулары жыйылыпды. Мен кыуанчпада, бушуулада болсам, тюзонлей таматала жыйылган жерге кирип баралмаймы, кесим бла тенгшиле бла олтурама, алай абаданлагга жууугурак болурга кюрөшөмө: аланы кыялы сөлөшгөнлерине тынгыларча.

Кыяллы бай, ариу тиллери барды таматаларыбызны! Ала көчпөнчюлүк сынагандыла, тыш жерледе оңоң жыл да тургандыла, көбюсюно биллими жокду, малкыр тилде уа кыялы шатык сөлөшөдиле.

Бусагытта уа хар кимни кырунда дипломлары, не айтырса, кеслерин бек биллимилеге да сайдыла, алай бир – бирле тауча жарты-кырту сөлөшөдиле, башхала уа аны чырта билмейдиле. Белгилисича, жер башында тилге кыруй барадыла, халкылары саны да азайды. Тиллерин, миллет энчиликлерин багъаламагъанчла аланы тас этдиле. Бу кырккыу бизге да жетип турганын аңгаларга керекбол.

- Быялы болууну сылтау недеди?

- Жангы компьютер технологиялары хайырлары көпдө, сёз ючюн, ковидни кезуонуше дистанция халда окутуу иш бардырылып турганды. Алай ачыкк айтырга керекди: тил айныр ючюн, бизни жашаубузга китапла кыайтырга керекдиле. Дагында адамла бир бирлери бла сөлөшгөнлерине азайганы да тиллени кыруутуп барды.

Жаланда малкыр угъай, орус тил да осал халдады. Тынгылагыңыз, жаш адамланы бир бирлери бла сөлөшгөнлерине. Бек жарлыды сёз байлыклары. Насыпха, битеу дуняда бу про-

блеманы жютюлюгюн аңгылагъандыла. Библиотекала ишлейдиле, ары жашла, абаданла да жюрюр ючюн, кафеде ачадыла, студентле анда дерслерин этерча эркин залла да бардыла. Жангы китапханала халк жыйылган жерле боладыла. Бизде да алай болур деп ийнанам.

- Сизни кафедра кимни хазырлайды?

- Устазланы, журналистлени. Аланы асламысы иш табадыла, бизни выпускниклерибиз школлада, колледжде, университетде,

шахарлагга чыгып тюрлю-тюрлю тобушулеге кыатышы, студент илму конференциялагга кыруулу дегенча төрөлени да сакъапалганыбыз ёхтемленирча шартды.

Кыабарты-Малкырдан жазыучула бла тобушуле да бардырабыз. Бизде чыгармачылык иш бла кюрөшгөн студентле аз туюлдуле. Алагга деп кружок ишлейди.

- Сиз лекцияла окуйсуз, илму иш бла кюрөшөсиз, кафедрагыз башчылык этесиз, юйде сабийлеге заманыгыз кыаламыды? Мен билгенден, тамата Мурат со-

да филологу. Мен ата юйюмде Чегемде жашайма. Атам сау кыадырандача, китапны, билимни багъалайбыз.

- Сабийни китапны сюереге, сёзю ариулугун, кючюн сезерге кыялы юйретирге боллукду?

- Суратлау сёзю сезген адамны кыатында ёсгөн бала сангырау боллук туюлду. Мени шолда бек иги устазым бар эди – Гелястанланы Анна Леоновна. Университетден бир жол преподовательле келип, не факультетде не билим алырга боллугун айта эдиле. Аланы

Сёзю хайырындан биз озгъан ёмюрледе жашагъанланы аударларин эштитеди. Аны ючюн кир-кипчик жыйылган жерледе китапланы атарга жарамайды, юйюгозге сыйынмагъаны башха адамлагга хакъсыз беригиз, библиотекалагга элтигиз. Китапка хурметни тас этиу адамлыкдан тайыну шартды.

- Сиз кесигиз не китапланы кыайтарып окуйсуз?

- Малкыр литературада «шестидесятниклени» окуймы. Бизнича аз санлы халкны дунягга белгиле литература болганы бек ёхтемлендиреде. Орус адабиятта Булгакову «Мастер и Маргарита» романын ненча кере кыайтарып окуганымы да билмейме. Велимир Хлебникову поэзиясы да манга бек сейриди. Татьяна Толстаны хар жангы китабы бла мычмай шагырейлене.

Шукшини хар сёзю да жууукду мано. Көпдөле, бек көпдөле мен сюйюп окугъан авторла. Билемиз, бош заманым болса, «Как закалялась сталь», «Мать» деген чыгармаланы да кыайтарып окурук эдим. Хау, ала идеология жаны бла эскиленгендиле, алай художестволу кючлери уа таркымагъанды.

Филологланы дунялары чексизди. Бизде Судандан келип окугъан студентибиз келип, ол магистр диссертациясын Кыулииланы Кыайсыны чыгармачылыгына атаганды. Ингушетиядан студентлерибиз да көпдөле. Мен андагы университетни диссертация советине киреме, Кыазахстандан докторантагга башчылык этеме, Якутияда литература журналны редколлегиясындама... Быланы айтханымны магъанасы: филологияда чекле жокдула, байламлыкча кючюлдөле. Филологла халкылары бирикдиреде, аланы культураларыны араларында көпюрле ишлейди. Бу сейрилик дуняны сайлагъан выпускниклеге «Хош келигиз» дейме, миллет интеллигенцияда филологла энчи жерни аладыла, ишлери да бек магъаналыды. Фахмулу сабийлени айнытырга керекди, миллет культурасыны дунягга баам этиу да борчубузду – ала барысы да бизни ишибиздиле.

- Казим Каллетович, ушак эттегиз ючюн сау болугуз, юбилейигиз бла алгышлайбыз, огурулу анагыгызга саулук, узак ёмюр тилейбиз. Ишгизден кыуаныгыз!

Ушакны БАЙСЫЛАНЫ Марзият бардырганды.

Алимни оюму

«Хунерли сабийлени айнытыу, миллет маданиятыбызны дунягга ачыкк этюу бизни сыйлы борчубузду»

Бююнлюкте бизни бек уллу жарсыуларындан бири малкыр тилни сакълауду. Узакк элдеде окуна тауча сөлөшө билмеген сабийле болганылары керти да кыуандырмайды. Аны себепли алимлерибизни оюмларын газетибизде басмагъанлай турлукбуз.

Бу кюнде КъМР-ни Кырал саугасыны лауреаты, РФ-ни жаш тёлю политика иш жаны бла сыйлы кыулукчусу, Кыабарты-Малкыр кырал университетни орус эм тыш кыраллы адабият кафедрасыны таматасы, Филология илмуланы доктору Бауаланы Каллетни жашы Казим, 50-жыллык юбилейин белгилейди.

Ол эки магъаналы монографияны авторуду: «Основы балкарского стихосложения» эмда «Апперцептивная специфика балкарской поэзии и её истоки». Биз аны байрам кюноно алында илмуучу бла тобушип, сагынылган проблеманы юсюнден ушакк этгенбиз.

газетледе, телевиденияда, радио-да, библиотекалада, кыайда да ишлейди. Биз универсал билим беребиз.

Алай университетни бошагъандан сора тынгылы уста болурга итинген адам окууп турурга керекди. Жаны сау инсан билим излегенлей турады. Бютюнда тил бла байламлы дуняда ишлегенле жангы затлагга тошонюрге керекдиле. Мен студентлеге тынгылы билим беребиз деп айтталыккъа, алай бизде да оптимизация озгъанды, ол а кыуандырмагъанды.

- Филологияны сайлагъан жаш адамла уа азиямыдыла огыесе жетишемиди студентлерибиз?

- Профориентация бла кюрөшгөн бөлөк барды университетде, биз ары кафедраны юсюнден информацияны бергенлей турабыз. Студентлерибиз жетишедиле, конкурс болады окуууга кирген кези-урде. Алай бла, жаланда кесибизден угъай, башха регионладан келип окугъанла да аз туюлдуле. Дагында чертирге сюеме: башха

циал ишчиге окуй тургъанлай юридический факультетте да киргенди. Алина быйыл медицина факультетте бара турады. Алина биринчи классны бошаганды.

- Кертисин айтханда, мени ишден бош заманым бек азды, гитчелеге асламысында аналары кыарайды. Бизни бек уллу насыбыбыз: сабийле кюн сайын мени аманы кыатында ёседиле. Ата-анандан сора да, ыннаны жорек жылыуун, сыймеклигин көргөн, сынагъан кыадраны саугъасыды.

Сёзге, анам «Заман» газетни хар номерин окуйду, сора бир статьяга бюсюресе, барыбызны да төрегенине жыйып, тынгылатады. Жаннетли болсун, атам биз тынгылы билим алсакк бек сюе эди.

Сабийлик чагыбызда китапла шөндюча табылып кыалмай эдиле, излерге тоше эди. Биз ол-бу чыгырма керекди дегенлей, атабыз аны кыайдан болса да таба эди. Кыарындашым Ахматны эки бийик билими барды, эгечим Светлана

Окургга кириу

Битеу сорууларына толу жууапла тапхандыла

20 июндан башлап Россеини вузларында документлени алыу башланарыкды. Кыабарты-Малкыарны кырал университети да ары окургга кирирге сюйгенлени ашыгып сакълайды. Аланы эмда ата-аналарын вузну жоруулары бла шагырейленир Мурат бла уа тобушчу кыраганды.

Аны ача, химия эм билө-

гия институтну таматасы Арсен Хараев КъМККУ Россеини эм тамата вузларындан бири болганын, аны ахшы төрелери сакъланганлары, уллу жетишилмеге келтирген профессорлары бла преподовательлери уа бек игиледен бирлерине саналгъанлары чертип айтханды. Бийик окуу юйге хазырлау эм усталык сайлау

управленияны башчысы Аксана Карашаева 2021 окургга кириу бла байламлы чыкыган жангылыкча бла шагырейлендиргенди. Биринчиден, энди бюджетте кыошак халда кириу жорук ишлемейди. 29 июнда кыагътланы алыу тохтатылыкты. 6 августда льготникле, кыянулу адамла, целевой амал бла киргенле конкурса кере кирликдиле.

17 августда бюджет халда киргенлени сайлау боллукду. Быйыл, башха жылладача болмай, аллай абитуриентлеге экинчи онг бериллик туюлду. Экинчиден, энди бир-бир бөлөмлеге кириу ючюн ЕГЭ берилген предметлени сайларга эркинлик барды. Ючюнчюден а, конкурс кыагътлада окуучуну тукмуу бла аты жазылык туюлдуле. Аны орунуна СНИЛС-ни неда абитури-

ентни вуз берген энчи номерлери жазылыкдыла. Документлени алыу бла кюрөшгөн бөлөмюно таматасы Тимур Табишев а шөндю кыагътланы дистанциялы амал бла «Онлайн халда вузга кириу» суперсервисни, кырал жууушланы порталыны неда почтаны болушлуклары бла жиберирге боллугун, аттестатны бермезге да жараганын билдиргенди.

Ол дагында вузга целевой амал бла кириуню юсюнден толуракк айтханды. Аллай абитуриент бюджет окуу жерлеге дау этмезге боллукду. Сора дагында окууну бошагъандан сора аны жиберген организацияда бек азындан юч жыл ишлерге керекди.

Сакъатланы бла ёксюзсюзлени юслеринден айтханда, ала энчи квотга

кере алынадыла. Ала уа бюджет жерлени он процентин тутадыла. Чекленген онгарлы болганла университетни кесинде экзамен бераллыкдыла.

Сора алагга неда ЕГЭ-ни, неда экзаменни эселлерин сайларга эркинлик бериледи. Абитуриент квота бла киралмагъан эсе, баш конкурса алайлай алынырга боллукду. Университетни кесинде экзаменле жаланда сакъатлагга, колледжни бошагъанлагга эм бийик биллими болгъанлагга

кыураладыла. Университетте битеу направиениялагга кыагътлы берича төрт колледж барды. Анда аттестатланы конкурс барды. ЕГЭ-ни билларын көпюрюрге майда, айырма аттестат, волонтерну китабы, ГТО-ну белгиси, битеуросей олимпиадада биринчи жерни алганы болушуркду. Аллай онгланы тизмесине, экзаменлени расписанияларына, башха билдирюлеге да КъМККУ-ну сайтында кыарарга боллукду.

ДОДУЛАНЫ Мадина.

ИНСАНЫ КЪАДАРЫ

Хар чыггармасына жан салган уста

Мокьаланы Аллахбердини жашы Владимир, эрте ёмюрледеча, искусствону хар тюрлюсюн да билген адамды. Россейни халкы устасы, суратчы, музыкант, поэт, ол кюзден артык халкы аралы, битеу-россей эм республикалы кермючлеге кыатышханды. Устаны ишлери Россейде эм тыш кыраллада белгили адамланы коллекцияларында кергюзтоледиле. Аны жырғы фахмусуна да халкы бийик багы бередиле. Агъачдан ишлеген затлары уа жаланда бизни республикада угъай, Россейде, битеу дуняда бек бийик даражада этилгенге санадыла. Мокьаланы Владимир таулу халкыны фахмулу жашларын-дан бириди, аны аты тарыхда кыаллыгы кимге да баямды.

УСТАЗЫ ТАБИЙГЪАТДЫ

Мокьаланы Владимирни агъачдан этген ишлерин бир кере окыуна керген адам шагъатлыкъ этерикди: былай ишлерге юйретирге амал жокъду, ол фахмуду. Уста: «Сынган, кырууган бутакыны ала туруп, мен аны бла селешеме. Кюйдюрмезлигим, жокъ этмезлигим ангылатама. Жашау узун боллугун, кермючледе андан этилген затха адамла кырап ктууаныркыларын айтама».

Бир жол Мокъа улану агъачдан ишлеген столу «ёсюп» башлагъанды. Бу зат биолени

эпгендиргенди, башхаланы сейр этдиргенди. Кермючде алынган суратлагъа кырай туруп, сурат алычула бу столу башында бир жарык болганын эслегендиле. «Хар затны ангылаймайбыз биз табигъатда. Керез бек тамаша затланы, сейр этебиз, ангылаталгъан а эталмайбыз. Агъачны да жаны барды, ол кыруугандан сора да ариулугу юсюнде кыалады. Мен ол ариулукну ачаргъа кюрешеме», - дейди ол. Кыалай ишлейди арымай, талмай сагъатла бла? Владимирни оюмуна кере, искусствону адамы, махтау излемей, кюн сайын сайлагъан ишине кыулукъ этерге керекди.

Устазлары уа кимледиле? Жашау кесе. Ол художестволу училищени неда академияны бошамгъанды. Техноложия техникумда аш-азык хазырлау жаны бла билим алгъанды, университетни уа тарых факультин

тетин бошагъанды. Мокъа улуну фахмусу, Кязимничка, кеси аллына жаратылгъанды. Окъуучулары уа бармыдыла устаны? Угъай. Анда-мында бирле келедиле, айны ичинде хар затха юйренирге базынып. Усталыкыга жол узун болганын ангылагъанлай, кыачып кетедиле...

ЧЕМЕРЛИГИ

Жигитибиз орус тилде назмуланы профессионал даражада жазады, гитарада уста согъады. Алай аны агъач усталыгынын энчи белгилерчады. Бир жол устаны юйюне

жууукъ жетген бир кыарт ынна келгенди. Владимир, ишлеген кыошун аякыны керюп, аны керюрге кысып: «Бизни затыбыз!» - дегенди. Кертиси бла да, келле Мокъа улуну ишлерини авторлары болмагъан, озган ёмюрледен бизге жетген затла сундыла.

Алай арт жыллада Владимирни халкы чыггармачылыкыны чеклеринден чыкыгъан ишлери да бардыла. Сёз ючюн, «Законнга топусунлай бойсунган инсан» деген агъачдан этилген адамны керюрге, шкатулкача, ишленгенди, асанг, анда уа... стакан. Арбазлада игичиле аракыны ичерге хайырлануучу стакан. Алай кергозтеди Мокъа улу шёндюгю адамланы ич жашаулары! Неда башха иши - «Жолу бошалмагъан жолуучу» - поняхлы болуп, тынчыгынын тас этген адам. «Ююнчу» де-

ген иши уа философия жаны бла ребусду. Мокъа улу литератураны, философияны да бек тынчылы, терен биледи.

САЙЛАУНА СОКЪУРАНМАЙДЫ

Ол жашау жолун сагыш этип сайлагъанды. Техноложия техникумну, ызы бла КМКУ-ну тарых факультетин жетишмиле бошагъандан сора «Нальчик» ресторанда производствогъа таматалыкъ этип тургъанды. Кысыха айтханда, аха ишлей да биледи. Ол заманда аны машинасы да, бай тенгери да болгандыла. Алай кюнлени биринде Мокъа улу, бу жашауун кыоюп, Нальчикде Суратлау искусстволаны музейинде ишлеп башлагъан эди. Ол жашауун чыггармачылык иш бла байламлы этерге сюйгенди. Сайлау, баям, хар адамны жолу аны акылына, жанына тийишли бла болурла.

Не букъдурер кереклиси барды, искусствону адамлары бизни республикада да, башха жерледе да бай жашамайдыла. Бир жол аны кыолайы тенглеринден бири Нальчикде Ленин атлы проспектеде машинасы бла бара тургъанлай, музейни терезелерин жуа тургъан Владимирни керюп: «Не этесе, ала?» - деп, сейирге кыалгъан эди. «Музейини терезелерин жуама», - деп, жууаллагъанды ол. «Кыарачы мынга! Биягы бизни озганса. Не заманда болдунг музейни иеси?» - дегенди...

Мокъа улуну аха эте, мажарыулу болганын кергенле - билгенле сейр этедиле: ол хайырлы жолдан тайып, ариулукыга кыулукъ этиуге нек берилген ангыламайдыла. Аханы, мюлкюни истемей, искусствону сайлагъанла бек аздыла шёндюгю дуняда.

«АЗАТ ЭДИМ СОВЕТ ЖЫЛЛАДА ДА»

«Адамны жаны демократия кезиуде да такыр болургъа болады. Мени ич дуняма не заманда да, ол санда совет жыллада да, жарык, эркин эди. Жер башына жаратылгъанлы жюрегимде макъамланы, жырланы эшитгенлей турама», - дейди ол ушагыбызды.

Мокъа улу тин эркинлигини баш сылтауун чыггармачылыгында кереди. «Поняхдан ычынган, андан азат болгъан - ма олду бек кыйын иш - дейди. - Хар затны да билген, жангылмагъан жаланда Аллахды. Жангы жол - бир бирге хурмет эте, бир бирни ариу керюп жашаргъады. Бусагъатда адамланы культуралары эншиге тюше баргъаны кимге да баямды. Бюпонда жаш адамла жарытадыла мени. Тынгылы, терен билимлери жокъ, ахчадан сора, башха затха сейрлерни эсленмейди, ишлемей, бир затха кыйын салмай, тынч, бай жашаргъа сюедиле».

Мокъа улуну, жаш телюнону ниет жаны бла жарлыкыларындан сора да, башха кемчиликке да жарытадыла. Сёз ючюн, музейини болумлары. Кён жылланы ичинде маданият араны фондлары жангы ишле бла байыкъланмагъандыла. Кырал суратчыладан чыггармаларын сатып алыргъа аха тапмайды. Нальчикде бир уллу музей ачыла эди, бюгон окыуна ичи сейрлик экспонатладан толлукъ эди. Болатланы Людмиланы кийизлери, Мокьаланы Владимирни агъачдан ишлери, Акъсызланы Якьубну, Герман Паштовну, Виктор Абаевни, Михаил Горловну, Андрей Колкутинни суратлары...

Айхад да, жангы музейни юсюнден хапар эрттеден барады, алай хал тюрленмейди. Суратлау искусстволаны музейини жери болмагъанча такырды. Мында Россейни халкы устасы Мокьаланы Владимирни жаланда бир иши барды...

ИСКУССТВОНУ ЖАРЫГЫН СЕЗГЕН ЮЙОР

Мокьаланы Владимирни атасы Аллахберди педагогика колледжде ишлеп тургъанды, анасы уа школда орус тилден бла литературадан устаз эди. Атасы Кцулииланы Кыясыны, Мокьаланы Магомлет бла шубукъжюйротгенди. Кысыхасы, бу юйде искусствону жарыгы сезилгенлей тургъанды. Энди уа туудуклары Владимир бла София да ёсюп келедиле. Шукур, юйорню тарыхыны жангы бетлери ачыла барадыла.

КЪАПЛАНЛАНЫ Марзият.

Абынганланы жамауат жашауыга къайтарыу – социал магъаналы жумушду

Ахыры. Алы 2-чи бетдеди.

Асанланы Алим билдиргенге кере, районлада халкыны социал жумушларын тамамлау аралада тутмакыладан чыкыгъанлагъа законланы чеклеринде себеллик этиледи. Ол санда ала анда болжаллы халда жашаргъа боллукъдула. Алагъа документлерин жангыртургъа, иште тохташыргъа, жангы усталыкыга юйренирге да болушадыла.

Аслан Лихов а, сёзге кыошула, тутмакыла къайтарып аманлыкъла этмез ючюн управленияда не мадарла этилгенлерини юсюнден билдиргенди.

Жарыуыга, бизни республикада ишчи жерле аздыла. Асламында аманлыкъланы башларын кечиндирге хакълары болмагъаны ючюн этедиле. Ол угъай, жуапка тартылгъанда эркинликлери сыйырылмагъанла, юйде тугулуп тургъанла да кыатышадыла право бузукълукълагъа. Алай нек болгъанды деп соргъаныбызда, кёллери юйорюню кечиндирге ахам болмагъаны ючюн, деп жууагъагъандыла, - деп билдиргенди ол.

Аслан Лихов республикада ресоциализация ара жокъ эсе да, тозетиу арала кыралгъанларын билдиргенди: Май эм Прохладна районлада. Алада тургъанла иште ююрюрге, юйорлери бла тюбеширге, телефон бла хайырлангырга боллукъдула. Башха айт-

ханда, аланы эркинликлери кёндюле. Арала кыралгъанлы эки жыл толгъанды. «Ал кезиуде жамауат алагъа кыажау тургъанды. Алай ангылатыу ишни, Муслиманланы дин управлениясыны болушлугу, асламлы информация органлада басмаланган статьяланы хайырындан халны тозетирге кыолдан келгенди. Адам бир кере жангылып, тутмакыга тюшген эсе да, ол бизни жамауатны келечиси болганын унутмазгъа керекди. Аны тюрт этерге жарамайды», - деп белгиленди ол.

КЪМР-де МВД-ны полицияны участка уполномоченнылерини ишлери жаны бла белюмюню таматасы Аслан Ашхотов докладында белгили этгенча, ич ишле органлада профилактика эсепде республиканы 5,5 мингден аслам инсаны турдыла. Аладан 2,2 мингю сюдно оноуу бла жуауа тарылгъанладыла. «Ич ишле органла тамалмагъан профилактика мадарлагъа да кырамай, къайтарып аманлыкъла этгенлени санын азайтыргъа онг болмагъанды: 500 адам кыатышхандыла бузукълукълагъа. Ол а былтырны бу кезиунден асламды. 2015 жылдан башлап бу тарихле тюшюп тургъандыла. Алай ахыр эки жылда уа жангыдан ёсгендиле», - дегенди ол.

Аслан Ашхотов профилактика иш бардырылгъанын чертгенди, ол санда сабийле

ёсген юйорюлеге энчи эс бурулады. Полициячыла башлары сюдлюк болгъан 2,8 минг инсанны жашау болумларын тинтгендиле. Ачыкъланганыча, аладан жаланда 141 адамны иши барды, 1,3 инсан адам болжаллы халда ишленгендиле. 724 адамны уа жашау этерге бир тюрлю хакъы, пенсиясы жокъду.

Тинтиуден белгили болганыча, къайтарып аманлыкъланы адамла социал излемлери тамамланмагъаны ючюн этедиле. Сёзге, жылыны алындан бери аманлыкъла этгенлени 80 процентини хакълары болмагъанды. Аланы 93 процентни уа алгъын башлары сюдлюк болганладыла. Бузукълукъланы 42 проценти ырыкы бла байламдыдыла: тонау, уручулукъ, хыйчалыкыкы, - дегенди ол.

Жыйылууда «Возрождение» тозетиу араны иши да сюзюлгенди. Аны таматасы Виктор Панченко айтханына кере, тутмакыдан чыгып, алагъа келгенлени асламы тюренирге сюймейдиле. «Алагъа жашаулары жангыдан башларгъа онгла бериледиле. Алай ала бла хайырлангырга излемейдиле, власть, закон бизге болушурга борчлуду, деп тохтайдыла. Ол а бек уллу жарышду. Тутмакыдан чыкыгъанла андан ары жашаулары ючюн кеслери жуауапы болгъанларын ангыларгъа борчлудула», - дегенди ол.

Артём Кажаяев да селешгенди Эксперт советде. Ол сюзюлген соруу артыкыда магъаналы болганын чертип, Красноярск крайны, Татарстанны сынауу бла хайырлангырга кереклисин чертгенди.

Алай республикада ишчилени ёлчеми уллу болганы чырмарыгына эс бургъанды: «Болсада адамланы иш бла жалчытуу, алагъа гиче бизнес ачып, кеслерини башларын кечиндирча, жангы ишчи жерле кыраурача программала да толтуруладыла. Окъуп, усталык алыргъа да боллукъду. Кысыхасы, онгла берилгендиле, жаланда ала бла тюз хайырлангырга керекди», - дегенди ол эмда власть органла жыйылууда сюзюлген проблеманы тамамларгъа кыолдан келгенни этгенни чертгенди.

Докладлагъа тынгылагъандан сора Эксперт советни келечилери КЪМР-ни Правильтесвосуна, КЪМР-де УФСИН-нге, Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйге эсгертиуени къабыл кергендиле.

Ахырында омулдусмени эмда аны республиканы шахарларында бла районларында жамауат болушлукъларыны быйыл сентябрьде Кырал Думаны депутатларын айырулаула хазырлангырга эм кыол кёторюрге кыатышуларыны соруулары сюзюлгендиле.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Юбилей

Бетинден жарыкъ нюр тѣгюле тургъан фахмулу инсаныбыз илхамлыгы, асылды

Республикада, андан тышында да аты айтылган суратчыладан бири, Къабарты-Малкъарны халкъ художниги, Россия художестволу академияны сыйлы келечиси Гуданаланы Келеметланы Долматны жашы Борис туугъанлы бу кюнде жетмиш жыл болады.

Ол сюрюнде киши жеринде туугъан тѣлүенди. Атасы Долмат, Улуу Ата журт урушун аллындан ахырына дери къазауат этген солдат, юйорюн Къазахстанда Головачѣв элде тапханды. Борисни сабийлиги анда ѳтгенди. Кенделенге ол алтыжыллыкъ жашчыкъ болуп келгенди. Ала элли Чегет

суратларын карандаш бла этгени кѣллени эслериндеди.

Школну бошагъанлай, Борис усталыкъ сайлау жаныны юсюнде сагыш эте тургунчу, аны аскер къуллугун толтурургъа чакыргъандыла. Анда ол радиомеханикге окъугъанды. Алай бла кюреше тургъанлай, къабыргъа газет этерге керек болгъанда, аны сурат ишлерге фахмусу болганын билгенлей, тюрлю-тюрлю агитация плакатла этдирип башлагъандыла.

Аскер бѣлюмге кезиулу тинтиучоле келгенде, ол суратланы кѣрюп, ким этгенини соруп билгенде, Борисни Москва округу авиация штабына алып

Борисни училищени бошагъандан сора Ленинградха. Анда ол И.Е.Репин атлы живопись, скульптура эм архитектура институтха кирип окъугъанды. Анда Борисни устазы дунягъа аты айтылган художник Андрей Мыльников болгъанды.

Андрей Андреевич кѣп жылланы ичинде Россейни художестволу академиясыны вице-президенти болуп тургъанды. Андан юйрениу къадар берген насып эди ол замандагы студентлеге. Аны юсюнде мен Тѣпеланы Хызыр айтып да эшитгенме. Ол уллу адам сохталарын Совет Союзду къалайына да элтип, табийгъатны кѣз бла кѣрген этюдларын, башха суратла, портретле да ишлерге юйретип тургъанды. Устаз аланы Кърымгъа элтгени эсиндеди художникни. Ол анда бирде кючло къайнагъан, бирде ашхам кюннге жылынган, ай бла ушакъ этген тенгизни, сейирлик пейзажланы, парклары кѣргенди. Художникге уа не керекди, ариулукуню кѣюу бла кѣрсе? Аны эсде къыр боула бла холст.

Ма аллай жолуучулукъла жаш художникни ич дунясын илхамдан толтургъандыла. Ленинград кеси уа – суратлау искусствону белгиле арасы эди. Анда Эрмитаж, Орус музей, эртегили эсертмеле, таш бла сырылган жолланы хар бир аякъ салыр жери сакълагъан тасхалы тарыхы... Сора сыйлары бийик болгъан аламан устазла. Аны диплом ишини аты «Жай. Чалгъыда» деген сурат болгъанды.

Академияда окъуун 1983 жылда бошагъандан сора да, Борис ол кесин сийдюрген, искусствону, маданиятны да эсертмеси болуп къалган шахарда юч жыл жашагъанды. Аны да бар эди сылтауу – устазы Андрей Андреевич Мыльников студиясында юйренгенди, аны къолунда ишленгенди. Сора аны кѣл этдириуу бла аспирантурагъа да киргенди.

Ол жылла дагыда жаш художникни жашауунда Ленинградда баргъан битеусоюз, битеуроссей кѣрмючюлеге къатышханы бла белгиленгенди. Ол кезиуледе Борисни суратларын Польшада, Чехословакияда, Венгрияда да кѣргюзтгенди. 1986 жылда Борис Тырныаузгъа къайтханды. Андан бери анда жашап турады. 1988 жылда аны СССР-ни Художниклерини союзуна алгъандыла.

Бююн Гуданаланы Борис кѣп сураты бла белгиледи. Аланы араларында пейзаж жанрда жазылгъанлары кѣпчюле. Бизни бай табийгъатыбыз аны илхамыды. «Таулада жай» деген сурат ким да сийгендеден бирди. Бийгинде чууакъ кѣк, карлы таула, аланы башларында аз-маз билинген акъсыл булутчукъла, энишгерке уа – бахсан назыла, жашил юркенле, сора жашил гелеу тау голлеры бла. Бу уюп тургъан мамырлыкъны суратына къарасанг, аны сау болганын, бусагат аяз урғанлай, унаырыгын, торленригын сезесе да, къоркъаса, сакълайса.

«Жауундан сора» деген суратла уа дуняны кѣкден келген лейсан жуууп, ол алай тазады – къурч бетли таула, къалын

Зураб Церетели Гудана улугъа саугъасын береди.

агъач, жашил бет, анда олай тургъан ийнекле, сора ызыкъ болуп тургъан къол. «Жантуугъанны кѣрмюдюсо», «Къыш. Таулада жел», «Къыш. Чегет тауны кѣрмюдюсо», «Жауун жауарны аллында» деген эм башха табийгъат суратларында Борис ата журтбузну энчи табийгъат къылыгъын, аны ѳхтем къатылыгъын, чекис ариулугъун, ангын кѣргюзтгенди.

Аны бла бирге, бек сийген жанры, баям, портретди. Къазимни бир неча сураты, Къайсыны, художник шүѳху Курданланы Валерийни, Ван Гогну, кесини автопортретлери... – была бары да авторну жаланда кѣюу угъай, жюреги да жютю болгъанын кѣргюзтедиле.

Къазимни суратларына къарасанг, биринде закий суу боюнунда олтуруп турады. Огъурлу бетин сагыш алгып, узакъгъа, баям, тау бетлеге къарайды. Экинчи суратда аны къарамы соруулду. Ол дуня терсликени, тюзлюккени кюрешлери терк бошалмазын билип, анга жарсыгъанча суюледди. Ючюнчю суратда акъылман бети ахшы къуумладан жарыгъан жазычууду, халкъыны тарыхын, жигитлик жолун къагъытха тюрюрге хазырланган закий.

Къайсыны суратлары да – жашуу къыйматын тергей тургъан шайырны бир такъыйкъасы. Автор кеси уллу поэтни иги таныгъаны себегли, была белгиле назмуучуну къадар жюгюн женгил этмей, жашаудача кѣргюзтедиле.

Гуданаланы Борис, керти художникча, дуняда адам бетледен сийр бир зат да болмагъанын биледи. Ол инсан сынагъан сезимлени – игиликни, аманлыкъны, къууанчы, жарсыну... – жашауда жыйылган хар нечи да кюзгосюдо анга.

Художникни «Къойчула» деген сураты таулуна да тауаланы бирликлерин кѣргюзтген бир белгиди. Ол алай кертиди: бу тау бийикледе, ташла ичинде юч къойчу харкюнлюк мамыр жумушларын этедиле; былайда бир таш, къая, аны юсюнде ѳсген артиш бир жары кетселе, бир ѳторюк кирликча кѣрнеди суратха.

«Байланып тургъанла». Бу абстракт суратха къарасанг, адамны жашауу байлагъан неча зат болганыны юсюнде сагыш этесе: ата, ана, сабий, элинг-жеринг, иги адамла, кюреш, къууанч, итину... Аллай абстракт бла жазылган суратладан бири художникни кесини портретиди. Нечик кѣп затдан къуралады адам!

«Космос репосидия», «Аллахны кѣрмюдюсо», «Таш салгъан тишируу», «Юйор»... хар суратны да кеси тарыхы,

жаратылыуну сылтауу болады. Художник андан билемиди сураты къаллай болурну? Не хазна. Бир бою бирине къошула, ишленеди жашауну эсде къалган бир чагъы.

Алай а, не десенг да, ол монументалист школну усталарындан юйренгенди. Аны уллу суратла, топуракъдан, металдан эсертмеле этиу жаны бла да усталыгы барды. Жашагъан шахарын айтлауда да аны бу жаны бла юлюшю уллуду. Аны бу ишлерини эслеринден айта, Элбрус районну краевед музейни директору Эзелланы Фатимат юлгоге бир къауум шарт келтиредди. Сѳз ючюн, Бахсан аузуна бара, жолда юйлени къабыргъаларында ишленген суратланы бир къауумун Гуданаланы Борис этгенди. Тырныаузда больницаны къабыргъаларында сейирлик суратла бардыла. Аланы айтлаула Гуданаланы Борисди. 2-чи школда да алай. А. Мыльников студиасында окъугъан юч жылы этдиргендиле анга сийген шахарына бу саугаланы.

Ол халкъына этген саугаладан бири – Къазим хажини таулу халкъны репрессияны сынагъанлагъа аталган мемориалыны аллында суюлген эсертме комплекси. Баям, аны акъылман поэтибизни сыфатын багырда алай ишлерге кѣллендирген аланы – поэтни бла художникни – эрттеден кѣлген байламлыкъларыды – жан жуукълыкълары. Ол комплекси ачылганы уллу байрам болгъан эди малкъар халкъгъа.

Сийген сыйлы адамыбызны сыны алайда – халкъыбызны тарыхы, маданияты да бир жерге жыйылган, бушуубузну ахшыларбызын этген жетишимлери жумушатхан жерде суюлгени къайсыбызны да жюрегибизни къууандыргъанды. Ол къууанч кюнубюзде алайда кѣлге, ол санда республиканы таматалары да, аны ишине уллу благе бергенде, аны махтап сѳлеше туруп, менсинирге юйренмеген художник жашны бетинде жаланд ол ариу сѳзледен уялганы, ийменгени жазылып эди. Керти чыгармачылыкъ фахму алай сейир ѳз къыяды устаны къарамында, сѳзюнде, ишинде да.

Юбилей адамны насылы да, жууаплы да заманыды, этилген, болжалда тургъаны да саналгъан. Бютюнда чыгармачылыкъ бла кюрешген адамгъа. Бетинден жарыкъ чомарт тѣголе тургъан фахмулу къарындашыбыз илхамлыды, асылды, жумушакъды. Мындан ары да аны жолун – сейир, суратларын – суралмы, игилик этер огларын а кенг этсин къадар.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Уллу Тау.

жанында бир кесек жашагъандыла.

Артад кѣллени иш бла жалчыпхан Тырныаузгъа кѣчгендиле.

Не тюрлю игиликни да бир насыллы тубешиу белгилейди. Борисни жашауунда да алай болгъанды – ол школда окъугъан заманында сурат этген дерден бир аламан устазны къолуна тошгенди. Виктор Павлович Бей кѣллени юйретгенди искусствону бу тюрлюсюне. Аны юсюнде айтханда, тырныаузчу художниклени барыны да бирча жылыулу эсериулерди. Ол Борисни этген суратларында магъана табыл башлагъан кюнүнден арысында анга энчи эс бѣлгенди, жашчыкъны суратларын тюрлю-тюрлю конкурслагъа жиберип, аны биринчи хорламыларына, арта да болдурган жетишимлерине да къууанганды.

Сюлу алайда Борис ана эгечлерине келиучо эди Кенделенге. Ала Къара шауданын къатында жашагъандыла. Ол заманда окъуна жашчыкъны уллу чыгармачылыкъ иш сакълаганы белгиле эди. Сабиле бла ойнай, ол аланы, къошуларыны, алайда сууну, кѣпюрню

кетгендиле. Анда художник жашны сыйы жюрюгенди, не тюрлю байрамлагъа да къатышып, алагъа тийишли суратланы, плакатланы терк этип такъгъаны бла, тенгери бла келишиулюго, жарашыулугъу бла да кесине сый-намыс тапхан эди Борис. Анда къалса сийгенлерин жашырмагъандыла аскерчи таматалары андан, алай а аны генерал чынла угъай, сурат этиу тарта эди кесине. Аллай фахму, илхам деген тасхалы шартла кѣп сыйладан да кючлюдоле.

Алай бла Гудана улуну анда къалыргъа онгу болгъанды, алай а юйюне жууугъуракъда окъур жалса сийгенлерин жашырмагъандыла аскерчи таматалары андан, алай а аны генерал чынла угъай, сурат этиу тарта эди кесине. Аллай фахму, илхам деген тасхалы шартла кѣп сыйладан да кючлюдоле.

Алай а, акъылманла айтханлай, къаллай бир биле барсанг, аллай бир кѣп билирге излейсе. Ма ол излем келтирген эди

Тин хазнабыз

Абшаланы Тахирни жашы Магомет, физика-математика илмуланы доктору, РАЕН-ни академиги, СССР-ни эм КъМР-ни кырал премияларыны лауреаты, Россейни бла КъЧР-ни сыйлы илму кыулукучу, «СССР-ни Гидрометслужбасыны отличниги», «Алан» жамаут биригиону советини председателини орунбасары, КъМР-ни Парламентинде жерлини проблемаларыны келишим комиссиясыны члени, жыйырма жылны ичинде ООН-ну Битеудуния Метеорология организациясыны эксперт, СНГ-ни кыралларыны гидрометеорология жаны бла Къыралла аралы Советини члени, Битеуроссей жаш тёлү аэрокосмос «Союз» обществовну Къабарты-Малквар бёлөмюню президенти. 1996 жылда анга «Жылны адамы» деген алтын майда берилгенди. Аны аты Росгидрометни Сыйлы китабына жазылганды. Ол алты китапны, оналты брошюраларны, жүзге жууук илму ишни авторуду.

Бу жамаут сойген адам, илму ишине алай берилгенден сора да, кеп окугъан, адабият, культура жангылыклагъа, иги ишлеге кимден да бек кыуана билген алим миллетибизни бетиди. журтубузну, келлик кюнбюзно кыйгысын кеген асыл инсанларыбыздан бириди. Арт кезиуде ол кырап чыгаргъан «Памятники истории и культуры Балкарии» деген китап халкыбызга уллу саугъады. Асыры суралгъандан, чыгарманы жангыдан басмаларга тошгенди.

Малкварны бла малкварлыланы юслеринден айтыу бла башланады бу магъаналы иш. Кысык шагъырейликден сора тинибизге, динибизге, эсертме эмда археология маданиятыбызга кере кырачай-малквар халкыны жаратылуундан хапар айтады. Магомет былайда тарых тинтуилеге, археология кызып тапхан энчиликке таянады эмда алай бла миллетибиз

эрттеги тюрк халкыладан бири болгъанын, ол заман бара-баргъанда тюрлю-тюрлю (киммерийчи скифле, сарматла, гунна, болгарла, хазарлыла, уйгурлыла, шумерле, аланла, асла... дегенча) атла жюрютгени белгилейди.

Аны бла бирге культурабызга, тилибизни сөз байлыгына кере, бизни тарыхыбыз Алтай, Якутия, Кыргызстан, Къазахстан, Узбекистан, Туркменистан, Башкирия, Азербайджан, Тюрк бла да байламлы болгъанын чертеди. Курган культураны Кавказга келтирген кечгончо ата-бабаларыбыз жангы маданият төреле кырагъанларын, былайда орналып кыалгъанларын да айтады ол. Айтханына шагъатлыкыга бек эрттегили

Излем асыры уллудан, айтхылы илмучуни китабы жангыдан басмаланганды

заманда жашагъан авторланы жазып кыйгъанларын да келтиредди.

Биз бла Малквар төрени тюрлюлерин, ары ким айырылганын, ала халкыга кылай оную этгенлерин суратлайды. Малкварны кыоншу халкыла бла байламлыгын, Дигора бла бирге аны Россейге кылай, не сылтау бла кыошулганын да толугъа тинтеди.

Былайда Россейни алчы инсанлары Малкварга не жумуш бла, кылай келгенлери, ала, кесибизни белгили адамларыбыз да бизни атыбызны тарыхда кыорю ючюн не этгенлери да саналады. Совет власть орналгандан арысында бизни бла байламлы этилген онуюла да тапхандыла китапда жер. Биринчи газетибизден, алфавитден, жаркыландырыу бла кыорешген эспилерибизден, урушда, урунууда да жигиттерибизден айтылады хапар. Китапны бу бёлөмю бизни кысык тарыхыбызды дегер болукъуду.

Аны экинчи бёлөмю уа бизни эрттегили ата-бабаларыбыз кеслерини жалычакъсызлыклары ючюн акъсакъ Темирден башлап, кылай кыаты кыорешле бардырганларын суратлайды. Ол кыазуатланы шагъатлары болуп, Беш да тау Ауузда Жабо, Курнаят, Абай, Амырхан, Жангораз, Болат, Кюлюм, Малквар, Усхур, Абрек, Холам, Тотур, Донгат, Малкварукъ, Лыгът, Хазар эм башка кыалаланы мурдорланы сюеледиле. Ала кыалай ишленгенлерини, окъ-от атарча энчиликлерини юслеринден да айтылады мында. Зылгы кыаланы кыатында археоло

логла тапхан затланы да суратлайды автор.

Ючюнчо бла төртюнчо бёлөмле Кенделен, Лашкута, Былым, Хабаз, Улуу Малквар, Булунгу, Ташлы-Тала, Кышхатау, Бабугент, Холам тийрелеринде, республиканы башка жерлеринде да жашау букъурдугъан эски журтлагъа, шыякылагъа, кыабыр төбелеге, обалагъа, алада табылганын, бизни эрттегили ата-бабаларыбыз жюрюткен затланы юслеринден айтадыла. Елгени биргесине салынган, бизни зрагъа дери IV-чю өмюрлөден (орта жез өмюр) башлап жюрюткен, ат керекледен, кыошун сауутладан башлап кыошуден, алтындан этилген, омакылыкыга жюрюткен затлагъа дери – барысы да ол заманы юсюнден хапар бередила.

Китапны бешинчи бёлөмю уа сын ташланы тюрлюлерини юслеринденди. Андан арысында Абша улу менгирлени бла дольменлени (сыйдамланган ташладан ишленген затла), дорбуланы, жер тубюнде адам кыолу ишленген орунланы сагынады. Мында Османланы Хыйсаны Былым тийресинде кыанда табылгъан суратланы юслеринден жазганды да кыайтарылады.

Малкварда эрте заманда жашау журтланы (агъачдан, ташдан) кыалай ишленгенлерини, ала энчиликлерини юслеринден жетинчи бёлөмде жазылады. Ала тарыхчы Э. Бернштейн этген планлары, суратлары да бардыла. Хунерли ата-бабаларыбыз этген агъач ундурукъланы, шинтикленди,

кюбюрлени, суу тирменлени, эски элдеде юй мурдорланы да кёрюрге, ала ны юслеринден билрге болукъуду окуучу.

Сегизинчи бёлөмде халкыбызны ырыскы культурасы ачыкъланады. Мында бизни ата-бабаларыбыз малчылык, жерчилик, учулулк, сатыу-алуу бла да кыорешгенлери, кылай жашау мадар этгенлери айтылады. Улоулары тюрлюлери, устала этген ат керекле, ала ны хар бирини, суратда кёрюзтолуп, атлары да барды. Тиширлюю жюн ишде хунерлери да, кийиз этгенден башлап кыумач сокъынанга дери, бош айтылып кыалмай, суратла бла бериледи. Тауаты, тери ийлеген талкыны, ала бла кыалай ишленгенлерин да кёрюкюду окуучу.

Учулулкыну, бал чибинле тутууну, жерчилик бла кыорешууну, жемийше жыйынуу, ала ны, дарман хансланы хайырланууну юслеринден да айтылады бу бёлөмде. Тиширлюю эр киши миллет кийимлеге уа энчи эс бёлөнде. Эски суратлада озгъан өмюрлөде, бусагъатда да жашагъан адамланы миллет кийимледе ариу суратлары бериледи. Тиширлюю жуулулкыга этилген намысны юсюнден энчи айтылады. Омакылыкыга жюрюткен затланы (алтын суу ичирилген кыошун кыамала, тиймеле, камарла, бел баула...) суратлары да жасайдыла бу алапат китапны.

Музыка инструментлени юслеринден а мында Будаиланы Назирни материалы басмаланады. Кыыл кыобузланы тюрлюлери, сыйрынала, сыбызгыла, зурна, тулукъ кыобуз, зурнай, нынну, дауррбас, быргы... – кыайсы бирин айтхы! Бу тюрлю бай маданиятыбызны бети ачылады китапда. Ала ны сокъгъан адамланы кыаууму да сагынылады.

Таулу халкы узакъ өмюрлөден башлап аш юйде жюрюткен сауутланы кёлгюню сейирсиндиреди. Ала ны кёрсенг, бусагъатдагы устала бла эттеги усталаны кыан бла, жан бла келген байламлыклары туура болады. Миллет аш-азык электигини юсюнден «Карачаево-балкарская кухня» китапны автору Абдулаланы Марина айтады.

Журтубайланы Махти уа тин маданиятыбызны тарыхындан тогузунчу бёлөмде сейир затла жазады. Анда бизни дин эм ийман жаны бла ёсююбоз, мифологиядан ангыламыбыз тинтиледи, эттеги ата-бабаларыбызны дуниялыкыдан оюмлары, ийнанулары, ала табынган тейрилени, бийчелени, нартларыбызны юслеринден тынгылы хапар бериледи. Бу бёлөмде халкы чыгармачылыкыны (жомакыла, таурухла, жырла...) тюрлюлеринден, тепсеу искусствобузу тарых жолундан, кылык хунерледен да хапарлы болукъудула окуучула.

Халкыбызны тарыхыны юсюнден кеп билрге сойгенге атап, уллу илму ишлерин болжалга салып, ма былай алапат китап хазырагъанды бизге саугъа-а Абшаланы Магомет. «Халкым деген хан болсун!» – деп алапат алгъыш барды миллетде. Ол анга да аталады.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

14 июнь - Донорну битеудуния кюню

«Къыйын саусуз сени хайырындан аягы юсюне болса, ол кыуанчды, ёхтемди»

Нальчикде кыан алычу станцияга не заманда барсам да, адамла кеп болуучудула. Ала ны бирлери кыаны алырга, башхалары уа берирге келедиле. Насыпха, экинчилери асламдыла. Бек алга уа ары кюн сайын эрттенликде сагаат сегизге

Республикалы сабий клиника больницаны гематология эмда онкология бёлөмюню ишчилери жетиюкюделе. Алагы донорланы магъаналыкларыны айтыр кереклиси жокъду, ала кыан керекли саусузланы кюн сайын да кёредила.

Бу жол мен станцияга сагъат тогуз бола баргъанма. Ол кезиуге ары адамла аз-аз жыйыла башлайдыла. Ала ны араларында Черек райондан Къараланы Мадина да барды. Ол биринчи кере келмейди бери кыан берирге.

«Къыйын саусуз сени хайырындан аягы юсюне болса, ол манга кыуанчды, ёхтемди. Мен мында ишлеген врачлагъа, медсестралага да бек ырызым. Ала хар келгенге бек сакъдыла, ишлерин уста биледила. Биз тамблагъа кюнню юсюнден сагъыш этерге, бир бирге билелик этерге керектиз. Быллай болушукъну сакълагъанла кепдюле, ол себепден аз да кыошумчулукъ эталгъанма бек ырызым», - дейди Мадина.

Росреестрны управлениясыны район бёлөмюнде специалист-эксперт болуп ишлеген Къараланы Мадина кыан берип тургъанлы он жылдан атлагъанды. Биринчи кере уа ол огъурлу жумушну анасыны эгечи, ауруп,

больницага тошгенинде этгенди. Анга мычмай кыан керекди дегенини эшитгенлей, арсарсыз станцияга тебиреген эди.

Кыан алычу станцияны бёлөмюню таматасы Аза Дударова бла ушакъ этгенинде уа, ол былай айтханды: «Донорлукъ этиу, огурлу иш болгъаны бла бирге, саулыкыга да жарайды. Бурунгу акъылман Авиценна Ибн Сина кыан алыу бла бакъганды. Ол амал кыанны жангыртрга, кырамын игилендирге болушады. Аллаи профилатиканы жюреклери, кыан тамырлары, бауурлары, аш орунлары эмда башка затлары кыйнагъан саусузлагъа хайырланса игиди».

Ол дагыда кепле кеслерине кыаратырга ашыкмагъанларын эсерттип, алада уа кыаны кеп жаны бла тинтгенлерин, бир-бир аруулану, вирусланы да ачыклагъанларын айтханды.

«Бюгюнлюкде адамны кыаны алышындырча препарат кыуалмагъанды», - деп барды-

рады ушагыбызны андан ары Аза Дударова. - Ол себепден донорну магъанасы уллуду. Аны Черек районда кепле иги ангылайдыла. Аны себелли ала ны бир-бирлерини атларын хурмет бла айтырга сюеме. Россей Федерацияны сыйлы донору Байсыланы Харунну, дайым да кыан беруичюле Тогузаланы Есканы бла Юранны энчи белгилерчады. Къараланы Мадина уа бек ариу, тири донорларыбыздан бириди. Ол бери, станцияга да терк-терк келеди, биз ары барсакъ да, мычмай жетеди.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Суратланы автор алгъанды.

ШАГЫРЕЙЛЕНУ

Жаш төлюню аскерчини күүлүгүна тышюндюре

КЪМКЪАУ-ну энчи орта билим бериу бёлүмюню студентлери эмда Атажукино элде кадет школ-интернатны окуучулары Росгвардияны Звёздный элде аскер частында экскурсияда болгандыла. Росгвардиячыла жаш төлюге жашау турмушларын, энчи подразделение кылай жарау этгенин, аскерчилени юс кийимлерин, дагыда саууларын эм техникаларын көргөзтгендиле. Ала кыялай борчланы тамамлаганда хайырланганларыны юсюнден да хабарлагандыла.

Студентле Аскер махтаулыкуну музейинде болгъан кезиуде бу бёлүмню тарыхыны эмда анда күүлүк этген аскерчилени жетишмилерини юсюнден көп зат эшитгендиле. Къонакылага атланы тутхан орунланы да көргөзтген эдиле. Аланы күүлүк этиуге кыялай хазырлаганларын, кыйасы жумушлада хайырланганларын да билдиргендиле. Вузда айтханларыча, бу иш Росгвардияны «Ачык эшиклени юню» деген акциясыны чеклеринде бардырылганды. «Жаш төлю-

бюню аскерчилени жашау турмушлары бла шагырейлендирир умутда биз аны жыл сайын кыраучубуз. Бери келген къонакылага көп сейирли информация бериледи. Бирле уа аны хайырындан усталыкыны сайларга боллукъдула», - дегенди частыны башчысыны анда энчи состав бла ишни бардырыу жаны бла орунбасары, подполковник Андрей Албетков.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Грек-рим тутушуу

Махийланы Азрет-Алий — алчыкланы санында

Москва областыны Ногинск шахарында грек-рим тутушудан олимпиадалы чемпион Николай Балбошинны саугъасына төрели битеуроссей турнир өтгенди. Анга кыатышханланы араларында Элбрус району Байзулланы Юсю атлы спорт школундан Махийланы Азрет-Алий да болганды.

Таулу жаша жалаңда 18 жыл болады, алай ол андан иги да сынаулу эмда уста жекефле бла абызырамай демелгенди, жетишимли да болганды. Ахырында 63 килограммга дери ауурлуклары болгандыны арасында алчы жерлеге чыккыанланы санына тыюгенди. Ол тренер Хапаланы Асланны башчылыгында жараула этеди.

Анатолий ТАЛАЕВ. СУРАТДА: Махийланы Азрет-Алий.

Жетишим

Анатолий Карповну кьолундан кубок, майдал да алгъанды

Бу кюнледе Москвадан барыбызны да кёллендирича ахшы хабар келгенди. 1 июньда Сатыу алыу-промышленный палатаны мекамында Халкыла аралы шахмат фестивал барганды. Ол Сабийлени кторуулауны кюнине эмда шахмат оюнда көп кере да дуняны чемпион болгъан Анатолий Карповну 70-жыллыгына аталганды.

Анга Россейни регионларындан онеки жыллары толгъан эмда андан кичи сабийледен жүздөн артыгы кыатышхандыла. Фестивальны ишин Халкыла аралы шахмат федерацияны президенти Аркадий

Дворкович ачханды. Ол сабийлеге алгъыш сёзон айтып бошاپ, кезиюню Россейни шахмат федерацияны президенти Андрей Филатовха бергенди. Ол а Анатолий Карповну федерацияларыны алтын белгиси бла саугъалаганды.

Фестивальга Нальчикден шахар округну жер-жерли администрациясыны Физкультура, спорт эм жаш төлюню ишлери жаны бла управлениасыны «Ладья» атлы шахмат эм шашка спорт школуна жүрюген Текуланы Элдарны жашы Эмир барганды. Ол анда эслерча жетишимле этгенди. Бу шахмат байрамны

биринчи кюнюнде фестивальны чеклеринде ойнап, сабийле бу оюм этерге излетген ишде кеслерини хунерлерин көргөзтгендиле. Эмир, оюндан чыгып кыалмай, ахырына дери кытдырмай турганды.

Экинчи кюн а «Кубок Анатолия Карпова по быстрым шахматам» деген турнир башланып, таулу жаш, анга жалаңда онеки жыл болса да, дуня чемпион Анатолий Карпов бла ойнап, уллу адамча, тынгылы жетишимле көргөзтгенди: жетиширге боллукъ тогуз очкодан жетиси аныккыла болгандыла. Алай бла ол фестиваль эришиуде биринчи жерге чыккыанды. Нальчикге хунерли жерлешибиз кубок, майдал, аты таурухха кирген Анатолий Карповну кьолундан шахматта да алып кыайтханды.

Аны Александр Козак юретеди. Эмир, 14-чю номерли школну окуучусу, бу хорламны меси жалаңда кеси болмагъанын, аны, бек биринчиден, устазы, ызы бла «Ладья» атлы шахмат эм шашка спорт школда ишлегенлени барысы да алгъанларын белгилеп, хорламны магъанасын бютюнда бийик этгенди.

2001 жылда, ма былай барып, Москвадагы фестивалда кеси тенгшилени хорлап,

ахырында уа Анатолий Карпов бла шахмат ойнагъан онбешжыллыкъ жаш да бизни халкыдан эди – Хочуланы Исмайылны жашы Аслан. Шахматладан дуня чемпиону бла матч бардыргъан – ол айырмакыны белгилеген, кёл этдирген бир шартды. Халкыын, республикасын ёхтем этип, бизде былай хорламланы ызылары юзюлмезлигин көргөзтгенди Текуланы Эмир. Мындан ары да жетишимли болсун!

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

ФУТБОЛ

Сакъламай тургъанлай, топну ычхындырып, кыраучуланы чамландыргъандыла

33-чю турда «Спартак-Нальчик» Майкопну «Дружба» ко-

мандасы бла ойнагъанды, матч кыаршчы команданы

33-чю турдан сора турнир таблица

№	Клуб	И	В	Н	П	М	О
1	Кубань Холдинг	31	23	5	3	61:23(38)	74
2	Кубань	30	24	2	4	74:21(53)	74
3	Черноморец	30	20	6	4	52:16(36)	66
4	Легион-Динамо	30	16	13	1	55:17(38)	61
5	СКА Ростов-на-Дону	30	18	4	8	66:29(37)	58
6	Анжи	30	13	9	8	54:41(13)	45
7	Форте	30	12	8	10	51:30(21)	44
8	Динамо-Ставрополь	30	13	5	12	4:42(5)	44
9	Махачкала	30	12	7	11	45:42(3)	43
10	СПАРТАК-НАЛЬЧИК	30	11	8	11	41:35(6)	41
11	Краснодар З	30	9	6	15	36:52(-16)	33
12	Биолог-Новокубанск	30	10	3	17	53:52(1)	33
13	Машук-КМВ	30	9	6	15	38:51(-13)	33
14	Дружба	30	6	4	20	25:74(-49)	22
15	Интер	31	4	6	21	28:82(-54)	18
16	Туапсе	30	4	2	24	36:105(-69)	14
17	Ессентуки	30	3	4	23	25:75(-50)	13

майданында өтгенди. «Дружба» кючю команда туююлду, турнир таблицада бизден талай тизиннге энишгерекде орналыгды. «Спартак» кыраулуракъды, сынамлыракъды, алай эсе уа, андан хорлам сакъларга тийишлиди, деген акыылга келесе. Болсада спортну энчилиги – аны эсеплерин алгъадан билерге жарамгъанындады. Бу шартда зауукълукъ да барды, сен суюген команда хорлай эсе. Билмей тургъанлай, голну ычхындырып, артка кытдырыу бла кыайт эсе уа, артык хычыуун көрюмейди.

33-чю тур да нальчикчилени кыраучуларын кыуандырмаганды. Матча жангыз бир гол уруганды, ол да бизни кыбакылага. «Дружба» бу жол терклик, биригип ойнау бла да бизникилени озганды. Аланы тренерлери Софьини Ешугов айтханыча, спортчула битеу 90 минутну да бир халда ётдиргендиле, футболчуланы алышыу окуна изленмеген-

ди. Аланы аллай онглары да болмагъанды, кючю спортчулары башха-башха жерлеге кёчгендиле, талай башха сылтаула бла да матчха кыатышмагъандыла, запасада уа жаш, алыкыа сынам кыймагъанла олтургъандыла.

Ол шартланы эсге ала, «Дружбаны» башчылары «Спартакны» матчларын тинтгендиле, аны кыарысуз, кючю жерлерин тохташдыргъандыла. Сёз ючюн, бу эки команданы алга оюнларында «Дружба» эм уллу чырмаулукуну арада тургъан юч кыраулуучубуз эте тургъандыла. Аны ючюн бу жол ала майданы ортасына кирмегенлей, топну кыйырмаганды. Матча жангыз бир гол уругандыла. Аны ючюн бу жол ала майданы ортасына кирмегенлей, топну кыйырмагандыла. Матча жангыз бир гол уруганды, ол да бизни кыбакылага. «Дружба» бу жол терклик, биригип ойнау бла да бизникилени озганды. Аланы тренерлери Софьини Ешугов айтханыча, спортчула битеу 90 минутну да бир халда ётдиргендиле, футболчуланы алышыу окуна изленмеген-

аланы тийишлисича бир кере да хайырланалмагъандыла, аны бла кыраучуларын иги да чамландыргъандыла.

Баш тренерибиз Ашамаз Шаков спортчула кыаруларын аймагъанларын белгилегенди. «Дружба» тынгылы план бла келгени да кесин сездиргенди, аны хатасындан биринчи 20 минутта бизникиле топха ие болалмай көп мычыгъандыла. «Арта ала аны акыылларын ангылаагъанбыз, анга кере оюнуубузну да тозетгенбиз», - дегенди тренер.

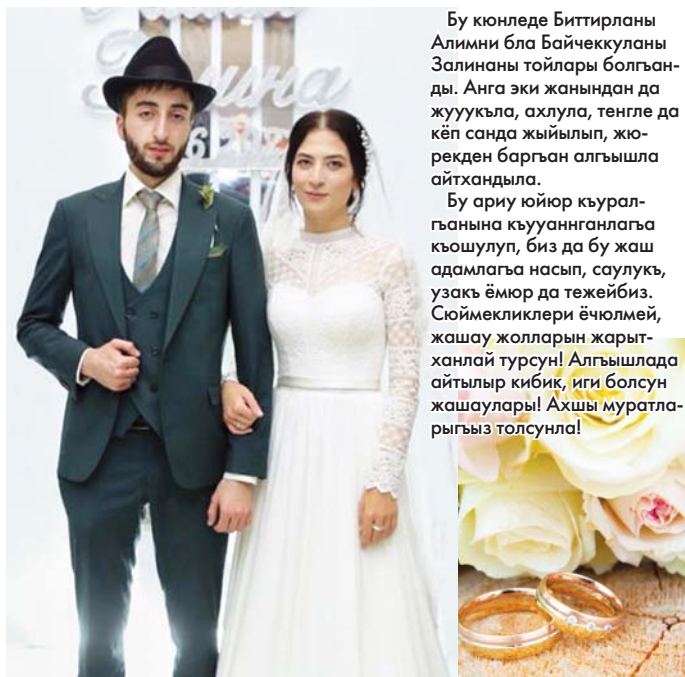
«Дружбаны» умту турнир таблицада бир юч тизиннге кёриюлорегди. «Спартак» а энди 15 июньда кесини майданында «СКА Ростов» бла ойнарыкыды, аны бла сезон бошалады.

«Спартакны» кыауумунда Антипов, Шумахов, Сундуков, Ольмезов, Маков, Ашацев, Хачиров, Духов, Богатырев (И.Кумыков, 76), Ашув (Апажов, 82), Хутов (Жангуразов, 69) ойнагъандыла. Майкопчуланы санында майданнга Орехов, Хагур, Подковыров, Букия, Ашев, Гагиты, Антоненко, Ещенко, Ам.Конов, Андрейченко, Бабенко чыккыандыла.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Той

Ахшы муратларыгыз толсунла!

Бу кюнледе Биттирланы Алимни бла Байчеккуланы Залинаны тойлары болганды. Анга эки жанындан да жууукла, ахлула, тенгле да кеп санда жыйылып, жүрөкден барган алгышла айтхандыла.

Бу ариу юйор кьуралганына кьуанганлагьа кьошулуп, биз да бу жаш адамлагьа насып, саурук, узакь ёмюр да тежейбиз. Соймекликлери ёчюлмей, жашау жолларын жарытханлай турсун! Алгышлада айтылыр кибик, иги болсун жашаулары! Ахшы муратларыгыз толсунла!

КЪАЙГЫРЫУ

Жол инспекторла гитчелени жокьлазгьандыла

«Эс буругьуз, сабийле!» деген акцияны чеклеринде КъМР-де МВД-ны ГИБДД-сыны Лескен районда бёлюмю гитчелени жолда жюрююно жорукьларына оюнланы юсю бла тьюшондуредиле. Инспекторла Анзорейде 1-чи номерли орта школну сабий садьында болгьандыла эмда ары жюрюгенлеге жоллада белгилени магьаналарын ангылатхандыла, трассаланы кьатларына жууукь жанла-

мазгьа кереклисин, башжа жорукьлары да эсгертгендиле.

Ушакьдан сора уа, сабийле аланы айтханларын эсде тутар ючюн, инспекторла оюнланы болушлукьлары бла жолда жюрююно жорукьларын кёргозтгендиле, эришилде да кьурагьандыла. Балачыкьла алагьа сойюп кьатышхандыла, билгенлерин да кьатлазгьандыла.

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 3. Буз тау. 8. Тамагьындан зат кьыйналып ётген. 9. Байрым ингирге хазырлайдыла ол тылыны сууаплыкь этерге суйгенле. 10. Ол таматалыкь хар кимге да бирча жетмейди. 14. Жиб. 17. Суу келтирген темир ыз. 19. Жаз башы кьар. 21. Август ай. 22. Бузукьчу адам. 23. Аш ташыгьан сай табакь. 24. Аны бла тери ийлегендиле таулула. 25. Кеп тыш кьыралада ууакь ахча. 28. Багьалы таш. 30. Адамны терисин саргьалтхан ауруу. 31. Жайлыкь. 32. Некахсыз туугьан. 35. Дунияны кьаллай болгьанын эсде кьалдырыгьа суйгенле. 38. Сары гюлкюч. 39. Кентавр ана тилибизде. 40. Терен агьач.

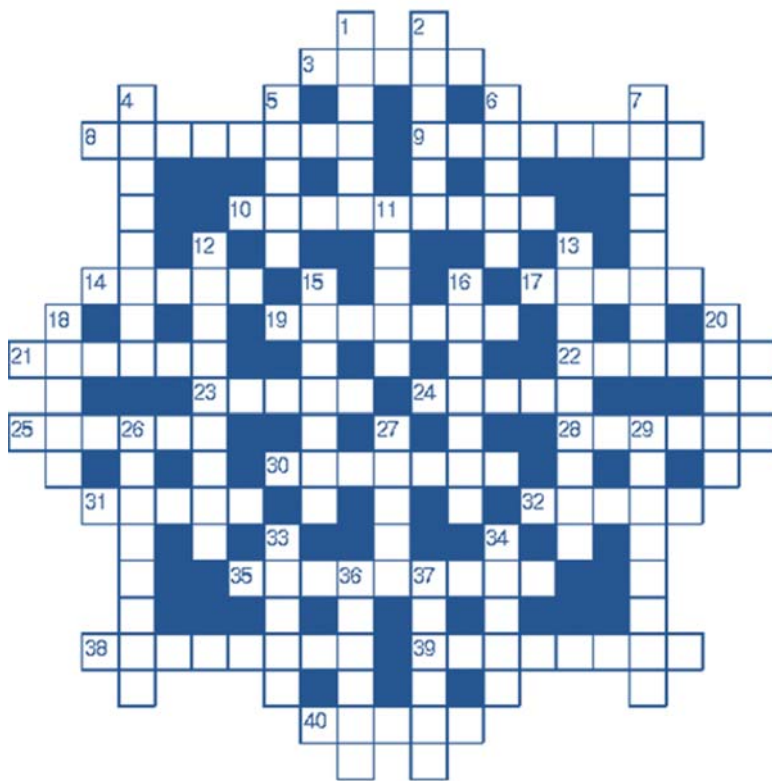
ЁРЕСИНЕ: 1. Кьойчуланы кьызыу заманлары. 2. Жарагьа себеп ол да этеди. 4. Тамблагьы кюнню сагьышы этдиреди аны. 5. Жукьган ауруу. 6. Суусап. 7. Кече жылытхан зат. 11. Гьыранчада болады. 12. Халкь кьуанчны ётдюрюу. 13. Кьанатлы. 15. Дарман тылпыу бла солуу. 16. Терек, аллай эл да барды бизде. 18. Керексизге этилген иш. 20. Бизни сыйлы китабыбыз. 26. Жыры да болгьан эрттегили таулу кишини аты. 27. Кёрюмдю. 29. Аны полгьа саладыла. 33. Гитче гьыржин кесекчик. 34. Чемпион, Россейли гимнастка Кабаеваны аты. 36. Ай да, нюр да болгьан тишируу ат. 37. Эриши жюнюл, тизгинсиз кьой.

ГАЗЕТНИ 61-чи НОМЕРИНДЕ
БАСМАЛАННАН СЁЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:

Энине: 1. Алатау. 5. Майдал. 6. Алтмыш. 8. Габара. 10. Диван. 11. Сатыу. 12. Наллыкь. 19. Топанча. 20. Амырхан. 21. Тартуу. 22. Адамлыкь. 24. Антенна. 27. Акьырын. 30. Ашлыкь. 31. Балыкь. 32. Тахлыкь. 33. Балхам. 34. Артмакь. 35. Кьатапа.

Ёресине: 1. Алауган. 2. Уллуаякь. 3. Жантау. 4. Бырнак. 7. Китап. 9. Шыйык. 13. Аргьамакь. 14. Ындырчы. 15. Отлау. 16. Ачхыч. 17. Эмина. 18. Антау. 23. Алаша. 25. Наныкь. 26. Кьырпакь. 27. Алтыаякь. 28. Накьырта. 29. Байрам.

Газетни келир номери 16 июньда чьыгарыкьды.

Учредительле: Кьабарты-Малкьар Республиканы Парламенти бла Правительствоу

**Баш редактор
АТТАЛАНЫ ЖАМАЛ**

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин кьоруулау жаны бла Кьабарты-Малкьар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагьа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмалангьанды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикге кёре 19.00 сагьатда кьол салынады. 20.00 сагьатда кьол салынганды.

**ГАЗЕТНИ НОМЕРИН
ЧЫГАРГЬАНЛА:**

Кульваланы Зульфия - дежурный редактор, Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасарлары; Зезаланы Лида (1,2,9,12-чи бетле), Бийчеккуланы Жаннета (3,4,10,11-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 1236 экз. Заказ № 1279
Багьасы 15 сомду.

**РЕДАКЦИНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:**

360000, Налчык шахар,
Ленин атлы проспекти, 5

электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru